

Н.М. Колосова
**ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА
ДИТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Актуальність означеної проблеми пояснюється тим, що визнання унікальності й цінності людського життя, необхідність забезпечення гарантій і прав дитини на розвиток, реалізацію своїх освітніх потреб відображають гуманістичні тенденції в сучасному суспільстві, закріплюються в законодавстві України та ряді міжнародних документів. Педагогічна підтримка розглядається в цьому контексті як невід'ємна складова процесів гуманізації освіти, як процес педагогічної взаємодії, спрямований на встановлення гуманних, довірливих стосунків між дитиною й педагогом.

Сучасний зміст педагогічної підтримки було визначено О.С. Газманом на початку 90-х рр. ХХ століття. Проте думки про необхідність надання індивідуальної підтримки й допомоги дитині мають давню історію. У педагогіці ця ідея простежується від Я.А. Коменського (автора принципу природодоцільності), І.Г. Песталоцці (необхідність надання допомоги в позбавленні людини від тваринних страхів).

Пізніше принцип підтримки людини у процесі виховання розкривався в різних педагогічних ученнях (педагогічна антропологія К.Д. Ушинського, німецька педагогіка особистості у Ф. Фребеля й М. Монтесорі).

В історії педагогіки моделі підтримувальної освіти завжди були нерозривно пов'язані зі становленням ліберально-

демократичних традицій суспільного життя, зі зростанням уваги до людської індивідуальності (Ф. Дістервег, Дж. Дьюї, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо, Л.М. Толстой).

На сьогодні проблема педагогічної підтримки є однією з важливих у науці й освітній практиці. У зарубіжних і вітчизняних дослідженнях вона розглядається як альтернатива авторитарному вихованню, як діяльність, спрямована на розвиток самостійності дитини, на поступове й цілеспрямоване просування до спроможності управляти обставинами власного життя.

Зокрема А.В. Мудрик розуміє підтримку як допомогу в процесі соціалізації, О.Г. Асмолов – як сприяння дитині в її розвитку. Н.М. Михайлова, С.М. Юсфін, Т.В. Анохіна визначають місце педагогічної підтримки в освітньому процесі. Р. Бернс і О.О. Бодальов розглядають підтримку дитини через створення доброзичливого психологічного клімату. В.К. Зарецький, Л.О. Ненашева, А.Б. Холмогорова відзначають роль психолого-педагогічної підтримки у процесі самовизначення.

У сучасній педагогіці термін «педагогічна підтримка» використовується достатньо широко, але неоднозначно. Перш за все, під педагогічною підтримкою розуміють систему різнопланових заходів, що проводяться з метою диференціації дітей за інтересами, схильностями, життєвими устремліннями, спрямованими на їх розвиток (К.А. Александрова, В.П. Бедерханова, Ф.І. Кевля). Нерідко педагогічну підтримку пов'язують з діяльністю різних служб, які зацікавлені в охороні й захисті

соціальних прав дітей (Р.О. Літвак, Л.Я. Оліференко).

Мета статті полягає у визначенні особливостей педагогічної підтримки як самоцінної, самостійної професійної діяльності педагога зі створення умов для розвитку особистості дитини дошкільного віку.

О.С. Газман, теоретично обґрунтувавши ідею педагогічної підтримки, вважав, що її сутність полягає в тому, щоби допомогти дитині подолати ту або іншу перешкоду, орієнтуючись при цьому на наявні реальні й потенційні можливості, здібності дитини, розвиваючи потребу в успішності самостійних дій.

Саме О.С. Газман та його дослідницька група звернули увагу на процес освіти з огляду на дві її сторони: соціалізації та індивідуалізації особистості.

Соціалізація є залученням дитини до пізнавальних і етичних норм і виражається в «педагогічній необхідності». Здійснюється соціалізація як у педагогічних системах, під впливом цілеспрямованих процесів (навчання й виховання), так і під впливом стихійних чинників (сім'ї, вулиці, засобів масової інформації).

Індивідуалізація в розумінні О.С. Газмана – це діяльність із розвитку того своєрідного, одиничного, що закладене в дитині від природи або того, що вона надбала в індивідуальному досвіді. Саме індивідуалізація складає в широкому сенсі зміст «педагогіки свободи» [3:57].

О.С. Газман сформулював цілий ряд положень, які ще вимагають свого осмислення й розвитку, але очевидним є те, що за ідеєю

педагогічної підтримки стоїть розуміння людини як цілісності. Важливим аспектом такої цілісності Газман вважає «поле проблем», яке виступає моделлю унікальної життєвої ситуації [3:123].

Унікальність її полягає в тому, що дитина, зіткнувшись із проблемою, яку її знання та досвід не дозволяють успішно вирішити, опиняється не тільки в емоційно складній ситуації, а й перед низкою загроз (особистих, соціальних, освітніх). Таким чином в актуальному сенсі проблема є «гальмом» у просуванні дитини, але потенційно може стати стимулом її розвитку. У цьому випадку розв'язання проблеми стає для дитини своєрідним тренінгом, засобом зняття напруги. Кожен реальний позитивний результат, досягнутий завдяки активності самої дитини, – це її позитивний досвід вибудовування ставлення до себе, як суб'єкта, який може керувати ситуацією, протиставляючи обставинам своє бажання, волю й активність.

Але це стає можливим лише тоді, коли педагог визначає свою особливу педагогічну позицію, яка, у свою чергу, зумовлює мету і завдання специфічної професійної діяльності – індивідуальної педагогічної підтримки. Займаючи таку позицію, доросла людина допомагає переконструювати проблему в ряд завдань, які зрозумілі й прийнятні для дитини.

У випадку якщо намагаючись швидше позбавитися від проблеми, педагог віддає перевагу короткому шляху, вирішуючи за дитину й діючи за неї, він позбавляє дитину можливості активно діяти, набирати необхідний досвід, розвивати

самостійність. Саме тому професійне самовизначення педагога полягає в умінні діяти в інтересах освіти дитини, використовувати будь-яку проблемну ситуацію як освітній ресурс.

Відмінність педагогічної підтримки як особливої професійної діяльності від звичайної людської підтримки полягає в тому, що педагог при виникненні проблем може їх перетворити на освітню ситуацію і тим самим створити умови для розвитку здібностей дитини. Педагогічна підтримка спрямована на переведення проблеми в потенційний стимул розвитку суб'єктних здібностей дитини (рефлексії, проектування, виходу в керівну позицію по відношенню до самого себе). Сфери здоров'я, спілкування, творчості, дозвілля, навчання потребують педагогічної підтримки й можуть бути такими стимулами.

Виділення проблеми дитини як стрижень, на якому утримується педагогічна підтримка як діяльність конкретного педагога з конкретною дитиною, є спробою визначити специфіку підтримки як особливої діяльності, відмінної від навчання й виховання, такої що вимагає від педагога уміння керувати динамікою розвитку дитини.

Таким чином, основною метою педагогічної підтримки є встановлення необхідного балансу між процесами соціалізації й індивідуалізації, співвідношення інтересів і цілей педагога-професіонала та дитини, на яку спрямована діяльність дорослого. Саме завдяки педагогічній підтримці виникає проект взаємодії, що забезпечує взаємовплив педагога й

дитини, їх рух назустріч один одному.

Сучасний напрям, пов'язаний з осмисленням педагогічної підтримки, припускає перш за все підтримку як реалізацію принципу гуманістично орієнтованої системи. Система дошкільної освіти є формою гнучкого реагування на потреби суспільства й особистості та припускає забезпечення внутрішньої свободи, творчості й гуманізму у взаємовідношенні дорослого та дитини. У зв'язку з цим все частіше постає питання про організацію педагогічної підтримки розвитку дитини в освітньому процесі дитячого садка.

Визначаючи місце педагогічної підтримки «між» вихованням і навчанням дитини дошкільного віку (соціалізуючими процесами та процесами індивідуалізації), можна припустити, що педагогічна підтримка дитини дошкільного віку повинна бути спрямованою на наступне:

- виявлення проблем дитини як моменту його відчуження від тих соціально-педагогічних дій, які спрямовані на нього й обумовлені цілями навчання та виховання;

- допомогу дитині в перетворенні цих моментів у самоосвітню ситуацію, тобто ситуацію, яка дасть досвід дії в проблемі;

- визначення сенсу у взаємодії з дорослим;

- побудову власної лінії поведінки, яка визнається дитиною як значуща й необхідна для неї.

Забезпечуючи гуманістичний підхід до дошкільної освіти, педагогічна підтримка включає три провідних напрямки педагогічної діяльності:

1) забезпечення внутрішніх умов (установок, потреб, здібностей) для розвитку й саморозвитку дитини;

2) створення сприятливих зовнішніх умов для існування та розвитку дитини;

3) організація гуманістичного мікросоціального середовища (творча діяльність, психологічний клімат, співпраця дорослого та дитини).

Ці напрямки реалізуються через перехід від системи дії на дитину до системи взаємодії з нею. Така система характеризується внутрішньою й зовнішньою відвертістю відносин, готовністю до діалогічного спілкування, продуктивної співпраці.

У зв'язку з цим особливо актуальною стає реалізація педагогом гуманістичних принципів, розроблених О.С. Газманом:

- дитина не може бути засобом у досягненні педагогічних цілей;
- самореалізація педагога – у творчій самореалізації дитини;
- завжди приймай дитину такою, якою вона є, в її постійній зміні;
- всі труднощі неприйняття долай моральними засобами;
- не принижуй гідності своєї особистості й особистості дитини;
- діти – носії прийдешньої культури; порівнюй свою культуру з культурою дитини; виховання – діалог культур;
- не порівнюй нікого ні з ким, порівняти можна результати дій;
- довіряючи, не перевіряй;
- визнавай право на помилку й не засуджуй за неї;
- умій визнати свою помилку;
- захищаючи дитину, учи її захищатися [3:89].

Ці принципи точно виражають сутність гуманістичного виховання й

педагогічної підтримки: у центрі уваги вихователя завжди знаходиться дитина.

Характеризуючи особливості педагогічної підтримки, Т.В. Анохіна виділила її основні етапи [1: 101].

1. *Діагностичний*, основною метою якого є усвідомлення дитиною власної проблеми в контексті ціннісних сенсів, що є в неї. Завдання педагога – допомогти вихованцеві у формулюванні, вербалізації цієї проблеми.

2. *Пошуковий* етап. Мета цього етапу – прийняття дитиною на себе відповідальності за виникнення проблеми й її розв'язання. Завдання педагога зводиться до підтримки будь-якого вибору, зробленого дитиною, до визначення готовності допомогти їй у будь-якому випадку.

3. *Договірний* етап дозволяє на добровільній основі розподілити між вихователем і вихованцем дії, спрямовані на розв'язання проблеми, визначити, що кожен з них бере на себе.

4. *Діяльнісний* етап є таким і для дитини, яка намагається розв'язати проблему, і для педагога, який підтримує її в цьому, надає необхідну допомогу.

5. На етапі *рефлексії* педагог створює умови, які сприяють тому, щоб дитина сама оцінила свої дії й досягнутий результат.

Зіставляючи перераховані етапи з конкретними діями педагога, можна виділити такі тактики педагогічної підтримки дитини дошкільного віку.

– Тактика допомоги: розблокувати власну активність дитини.

– Тактика захисту: вибудувати простір взаємодії з дитиною, де немає загрози її гідності.

– Тактика сприяння: розвиток здатності дитини здійснювати вибір і бачити діапазон можливостей, закладених у кожній ситуації, сприяння в подоланні страху перед невідомим.

Тактика взаємодії. Створення умов, у яких дитина оволодіває логікою пошуку й встановлення меж своєї свободи й відповідальності.

Вихователь проектує й реалізує певну тактику, виходячи з характеру проблеми, обставин її виникнення, ставлення дитини та її довколишніх до цієї проблеми. Назви тактик – «допомога», «захист», «сприяння» й «взаємодія» – відображають конкретний сенс, якого набуває педагогічна підтримка залежно від розв'язуваного завдання.

Іншим важливим моментом є використання в освітньому процесі дошкільного закладу різних прийомів педагогічної підтримки. Заохочення, похвала, схвалення; прохання, стимулювання до діяльності; довіра, авансування особистості; заохочення, незгадування про помилки; прояв співпереживання, співчуття, засмучення; очікування кращих результатів; залучення до діяльності, що цікавить, – ось неповний перелік прийомів, що дозволяють дорослому підтримати дитину.

Уміння користуватися тактиками й прийомами педагогічної підтримки дозволяє педагогові бути гнучким і мобільним, надавати *допомогу* дитині в конкретній ситуації, роблячи її при цьому, наскільки можливо, *освітньою*. Педагогічна підтримка створює дитині перспективу й точку опори для самопізнання, самовизначення, самореалізації в умовах емоційного комфорту, допомагає стати

суб'єктом власної діяльності, своєї освіти.

Однак, дуже не просто перекваліфікуватись із традиційного педагога у вихователя, який замість того, щоб пропонувати відповіді, пробуджує запитання. Це не тільки інші педагогічні технології роботи з дитиною – це багато в чому інший світогляд. Замість прагнення до уніфікації, вихователь, що реалізує педагогічну підтримку, націлений на збереження й культивування різноманітності, розвиток індивідуальності дитини, надання адресної допомоги у подоланні тих чи інших проблем.

Значущість педагогічної підтримки й її реалізації в роботі з дітьми дошкільного віку визначають необхідність підготовки педагогів до даного виду освітньої діяльності. Розглядаючи кваліфікаційні вимоги до вихователя, що працює у сфері педагогічної підтримки дітей, Н.М. Михайлова висуває на перший план такі:

- здатність педагога до особистісно-професійного самовизначення в цінностях педагогічної діяльності;

- здатність будувати практику рефлексії;

- децентрацію педагога з власних особистісних проблем на проблеми дитини;

- розуміння педагогом власної недостатності в розв'язанні багатьох проблем дитини й здатність забезпечити кооперацію з іншими людьми в цілях залучення їх до діяльності з підтримки дитини;

- здатність педагога проектувати діяльність з педагогічної підтримки, враховуючи всі реалії, які містить конкретна ситуація конкретної дитини, і ті можливості, якими

володіє він сам, дитина, система й інші люди;

- здатність педагога бути адекватним будь-якій ситуації, використовуючи для цього всі наявні ресурси, а не тільки ті стереотипи, які помилково сприймаються як цілісне й непорушне;

- здатність людини будувати свій власний сценарій професійної діяльності: від ціннісного сенсу й цілей до конкретної разової дії, яка є однією з ланок єдиного ланцюга □4:187□.

Таким чином, педагогічна підтримка максимально відповідає гуманістичній парадигмі дошкільної освіти, відстоюючи пріоритет пошани до особистості вихованця. У ключі особистісно-розвиваючого підходу до освіти педагогічна підтримка може розглядатись як система педагогічної діяльності, що розкриває особистісний потенціал дитини, включає допомогу в подоланні соціальних і психологічних труднощів. Актуальність реалізації педагогічної підтримки в освітньому процесі дошкільних закладів висуває перед вищими навчальними закладами проблему професійної підготовки майбутніх вихователів у даному напрямку. Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо в науковій розробці й апробації технологічної моделі підготовки майбутніх вихователів до реалізації педагогічної підтримки дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Анохина Т.В.* Педагогическая поддержка как реальность // Новые ценности образования: забота – поддержка – консультирование. –

М.: Инноватор, 1996. – Вып. 6. – С. 98-108.

2. *Антонова Л.Н.* Педагогика поддержки: смысл, специфика, предназначение // Мир психологии. – 2005. – № 1 (41). – С. 178-184.

3. *Газман О.С.* Неклассическое воспитание. От авторской педагогики к педагогике свободы. – М.: Издательский дом «Новый учебник», 2003. – 320 с.

4. Педагогическая поддержка ребенка в образовании / Н.Н. Михайлова, С.М. Юсфин, Е.А. Александрова и др.; под ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой. – М.: "Академия", 2006. – 288 с.

Подано до редакції 19.05.08

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается сущность, концептуальные основы педагогической поддержки, особенности ее реализации в контексте гуманистической парадигмы дошкольного образования. Анализируются основные подходы к педагогической поддержке детей дошкольного возраста. Особое внимание уделяется проблеме подготовки будущих воспитателей к осуществлению педагогической поддержки.

SUMMARY

The article discloses the essence, conceptual bases of pedagogical support, peculiarities of its realization in terms of preschool education humanistic paradigm. It analyses the main approaches to pedagogical support of preschoolers, pays particular attention to the problem of training future teachers for realization of pedagogical support.

